

uocpapers revista sobre la societat del coneixement

<http://uocpapers.uoc.edu>

Núm. 4 | Març 2007

El repte del cibertext: ensenyar literatura en el món digital

Per Raine Koskimaa

Professor de la Universitat de Jyväskylä

Investigador del grup de recerca Hermeneia (UOC)

Presentació

Laura Borràs

Directora del grup de recerca Hermeneia (UOC)

Presentació

Laura Borràs

Per a mi és tot un honor presentar l'autor d'aquest article, amb què s'obre el present número de la revista *UOC Papers*, el prestigiós professor de la universitat finesa, Raine Koskimaa: tot un entès en qüestions de creativitat literària a la xarxa. És professor de Cultura digital del Departament d'Art i Estudis Culturals de la Universitat de Jyväskylä (Finlàndia), on dirigeix el programa de màster internacional de Cultura digital, i tant la seva docència com la seva recerca giren entorn de la seva especialització en la textualitat digital, els *programmable media* (mitjans programables) i la societat de la informació i la comunicació. Amb anterioritat va ser professor d'Estètica digital i comunicació a la IT, Universitat de Copenhaguen (Dinamarca) i a la School of Cultural Production and Landscape Studies de la Universitat de Turku (Finlàndia), i també ha estat investigador al Center for Literary Computing de la Universitat de Virgínia de l'Oest, als Estats Units.

La seva tesi doctoral, *Digital Literature. From Text to Hypertext and Beyond* (2000), que pot ser consultada en línia a <http://www.cc.jyu.fi/~koskimaa/thesis/>, va representar una aportació de primera magnitud en el terreny de l'estudi teòric i crític de la literatura digital. A més, el professor Koskimaa és autor de nombroses monografies, articles i assaigs sobre literatura digital, hipertextualitat i cibertextualitat, però no només això. La seva formació de base en filosofia, teoria de la literatura i literatura comparada també l'ha portat a publicar qüestions relatives als *reader-response studies* (els estudis de recepció que pivoten sobre el lector), la utilització dels *media*, la ciència-ficció ciberpunk i, és clar, sobre narratologia. És cofundador i coeditor, juntament amb Markku Eskelinen —un altre prestigiat especialista en narratologia, *games studies* (estudis de jocs) i cibertextualitat—, de les sèries editorials *The Cybertext Yearbook*, que són extremament valuoses perquè estudien en profunditat aspectes diversos de la literatura cibertextual encarregats a editors convidats especialistes en cadascun dels temes i que han esdevingut tot un referent mundial. Una mostra més del prestigi internacional de què gaudeix el nostre convidat es desprèn del fet que és membre del Literary Advisory Board (Consell Consultiu de

Literatura) de l'Electronic Literature Organization (ELO) als Estats Units i del Review Board (Consell de Crítica) de la prestigiosa revista *Gamestudies*.

Per bé que la meua relació amb el professor Koskimaa s'inicia l'abril del 2002, en un moment seminal per a la disciplina, el primer congrés internacional que va organitzar l'ELO sobre la literatura digital *The State of the Art* (L'Estat de la Qüestió), la seva vinculació amb la Universitat Oberta de Catalunya es remunta al final del 2002, moment en què va participar en el seminari *Cartografies de l'Hipertext*, celebrat a Barcelona i organitzat pels investigadors del grup de recerca *Hermeneia* de l'IN3. En aquell moment va pronunciar la conferència «Do you want to hear about it? Close reading on hypertext», en què d'una manera desacomplexada i sense embuts va referir-se a aquesta nova realitat literària —la literatura hipertextual— i va dur a terme una lectura atenta d'alguns dels més coneguts hipertextos de ficció apareguts fins aquell moment. Des de llavors no ha deixat d'aprofundir en aquests aspectes, alhora que ha anat obrint el seu camp d'estudi, dirigint-lo de manera privilegiada cap a les cibertextualitats —que ja s'anunciaven en el *beyond* que apareixia en el subtítol de la seva tesi— i cap a la literatura ergòdica. Integrat al grup de recerca *Hermeneia* en qualitat d'investigador des del 2002, ha format part dels diversos projectes que hem anat desenvolupant —«Texte, hipertexte, cibertexte: Literatura ergòdica y práctica crítica en el paradigma digital», BFF2003-02749 del Ministeri d'Educació i Ciència (2003-2006)— i ha participat en alguns dels seminaris i congressos que hem desenvolupat, com ara *Textualitats Electròniques: Nous Escenaris per a la Literatura* (abril del 2003), *Under Construction: Literatures Digitals i Aproximacions Teòriques* (abril del 2004) o *Els Estudis Literaris en el Marc Europeu: Looking Ahead* (desembre del 2006) a la mateixa seu de la UOC, o bé en congressos internacionals que hem coorganitzat, com és el cas de la trobada internacional *Literary Studies in Open and Distance Learning*, que va tenir lloc l'abril de l'any 2006 a Irapetra.

El seu «El rept de la cibertext: ensenyar literatura a l'era digital» mostra perfectament un dels dos aspectes que hem

volgut aportar a la revista i que constitueixen els dos pilars fonamentals del nostre grup de recerca: d'una banda, l'estudi de la literatura mitjançant les tecnologies digitals, una mena de filologia electrònica orientada als estudis literaris i, de l'altra, l'estudi de les noves formes de creació literària a la xarxa o mitjançant les tecnologies digitals, el que anomenem textualitats electròniques o literatura digital. En aquest sentit, ningú millor que un especialista com Raine Koskimaa podia reflexionar sobre el debat que centra en aquests moments l'atenció en la disciplina: l'ontologia de l'objecte d'estudi —el tecnotext (segons Hayles) o el cibertext (segons Aarseth); en definitiva, la textualitat electrònica—, una temàtica que ja va ser objecte d'estudi i reflexió per part del nostre grup de recerca i que vam publicar en el volum *Textualidades electrónicas: nuevos escenarios para la literatura* (Barcelona 2004), on també va intervenir el nostre autor amb un capítol sobre la qüestió.

La celebració del congrés internacional Els Estudis Literaris en el Marc Europeu: *Looking Ahead* el passat mes de desembre va permetre centrar la discussió en els reptes del present que seran el futur de la nostra feina com a professors i investigadors. Així, doncs, l'anàlisi de fins a quin punt el canvi que suposa l'EEES afectarà la nostra àrea de coneixement, però també com aquesta disciplina s'ha d'obrir a les noves formes de creativitat que els nous llenguatges permeten i que cada cop són més presents aquí i arreu, i quina és la manera d'incorporar-les com a objecte d'estudi en un context de recomposició general de l'ensenyament universitari europeu van centrar la nostra atenció i el nostre estudi, i aquí n'ofereixo dues mostres en exclusiva. Esperem que els lectors comparteixin aquesta mirada doble, bifront, que nosaltres considerem necessària.

Laura Borràs
Directora del grup de recerca Hermeneia (UOC)

article

El repte del cibertext: ensenyar literatura en el món digital

Raine Koskimaa

Data de presentació: desembre de 2006

Data de publicació: març de 2007

Resum

En aquest article s'analitza el paper canviant de la literatura i del discurs literari en el paisatge mediàtic contemporani. L'erudició literària podria mantenir la seva important posició en el món digitalitzat, però això requereix un diàleg obert amb els estudis culturals i de mitjans. L'atenció recau principalment en el camp incipient de la literatura digital. Tot i que la publicació digital i les edicions amb hipertext tenen conseqüències significatives per a la recerca i l'educació, és la cibertextualitat, en particular, la que canvia fonamentalment les nocions de literatura.

Paraules clau

cibertext, cultura digital, literatura digital, *electracy*, mitjans electrònics, hipertext, tecnotext

Abstract

In this article the changing role of literature and literary discourse in the contemporary media landscape is discussed. Literary scholarship may well be able to maintain its important position in the digitised world, but this requires open dialogue with cultural and media studies. The main focus lies in the emerging field of digital literature. Whereas digital publishing and hypertext editions bear significant consequences for research and education, it is cybertextuality, in particular, which is fundamentally changing our notions of literature.

Keywords

cybertext, digital culture, digital literature, electracy, electronic media, hypertext, technotext

Hi ha dues afirmacions que vull fer com a punt de partida d'aquesta xerrada. Primera, la literatura en el sentit tradicional ha cedit el pas al mitjà electrònic i, cada cop més, digital en el paisatge mediàtic global. Segona, la mateixa literatura ha canviat significativament des del naixement dels mitjans electrònics. Totes dues afirmacions tenen conseqüències decisives per a l'ensenyament de la literatura avui dia. El que teniu a continuació és una elaboració d'aquestes qüestions.

La literatura i el nou paisatge mediàtic

Hem estat testimonis d'un canvi cultural fonamental que ha tingut lloc des del final del segle xx.¹ El creixement dels mitjans

electrònics ha desafiat formacions culturals impulsades pel text i la literatura amb una força en expansió constant, fins al punt que teòrics com ara Marshal McLuhan (1962) han afirmat, des dels anys seixanta, que hem deixat la Galàxia Gutenberg enrere i que ara és la comunicació electrònica, en comptes del mitjà imprès, la que impulsa el desenvolupament cultural. Per a McLuhan, la televisió era el mitjà electrònic dominant. Des de llavors, Internet i el Web han crescut fins a convertir-se en un metamitjà global, del qual és difícil trobar precedents. Per aquesta raó, Manuel Castells (1999) ha anomenat l'era en la qual vivim actualment la *Galàxia Internet*.

A més d'alterar els papers dels mitjans ja existents, el creixement dels anomenats nous mitjans ha portat el desenvolupament de

1. No obstant això, l'origen de l'anomenada *era de la informació*, o *societat de la informació*, es remunta a períodes molt anteriors. Per a més informació sobre aquest tema, vegeu, per exemple, Mattelart (2003) i Gere (2002: 17-46).

noves formes d'expressió. Especialment notable entre aquestes formes d'expressió és el camp, de creixement increïblement ràpid, dels *jocs digitals* amb els seus diferents gèneres. A més dels gèneres de jocs més populars, com l'aventura, els esports i els jocs de trencaclosques, els subcamps de jocs nous, jocs polítics, jocs publicitaris, jocs educatius i altres de semblants porten l'enfocament del joc a camps culturals en què abans mai no havia tingut un paper destacat.

A més de jocs, hi ha una abundància de diversos tipus de produccions multimèdia que serveixen per a diferents propòsits en la cultura contemporània. I, quan ens fixem en el desenvolupament de la televisió digital, amb les seves subsegüents implicacions per a les convencions d'emissió i comportament de l'audiència, comencem a tenir una idea del llarg abast del canvi que té lloc en aquests moments en el paisatge mediàtic. El naixement de la literatura digital en les seves diverses formes, que tractarem més endavant, és, de fet, part d'aquest canvi.

Els indicadors per a la literatura impresa han estat sorprenentment bons fins ara. A Finlàndia, com a molts altres països europeus, la quantitat de llibres impresos i venuts creix de manera regular.² La mitjana de tiratges disminueix una mica, però la quantitat de títols publicats creix. També les revistes i els diaris assoleixen rècords de vendes constantment. Malgrat que la majoria de cases tenen connexió a Internet, que els ordinadors interconnectats han entrat a gairebé totes les aules, que molta gent passa unes quantes hores a la setmana jugant amb jocs digitals, sembla que la literatura i la lectura tenen una bona salut. No és un fet sorprenent, ja que els canvis culturals sempre han volgut temps, i la decadència radical i sobtada de la cultura literària —en contra del que diuen les profecies que apareixen sovint— no ha estat mai del tot versemblant. Però també es poden detectar tendències oposades. Els mestres d'educació primària de Finlàndia estan cada cop més preocupats perquè, segons diuen, els casos d'alumnes amb dificultats de lectura són cada cop més comuns. També creix el nombre d'alumnes que no llegeix gens de literatura. Al mateix temps, els alumnes poden ser molt versats en el maneig dels nous mitjans digitals per a propòsits informatius i d'entreteniment —almenys una part compensa amb alfabetització digital o *electracy*³ (terme que serveix per a designar aquesta capacitat de maneig dels nous mitjans digitals, encunyat per Gregory Ulmer, 2002) les seves mancances en la capacitat de llegir i escriure. De fet, podríem preveure un futur amb quatre tipus de persones: les ben equipades tant amb capacitats de lectura i escriptura com amb alfabetització digital (*electracy*), les competents en el camp de la lectura i l'escriptura, les competents en alfabetització digital (*electracy*) i, finalment, les que no seran

competents en cap dels dos camps. Podríem parlar molt més d'aquestes qüestions, però la nostra intenció no és explicar el futur. Més aviat, m'agradaria afirmar que sigui quin sigui el que el futur proporcioni al món de la literatura, la literatura ja existeix en un context cultural diferent del que tenia fa unes dècades.

Encara que certes obres contemporànies semblen exactament peces literàries antigues en els aspectes formals, estructurals i semiòtics, s'escriuen i es llegeixen en un nou context. Les estratègies d'escriptura i lectura i també el nostre compromís cognitiu-emocional amb la literatura són molt diferents avui de com eren en períodes anteriors de la història. El repte que es presenta per a l'ensenyament de literatura es podria descriure com una necessitat d'«anàlisis específiques dels mitjans» de les obres literàries, com exposa especialment N. Katherine Hayles (2002). Aquesta és una tasca doble: primer, hi ha la necessitat d'entendre el caràcter del discurs literari, basat en les condicions materials de la seva existència i en les noves convencions desenvolupades entorn seu; segon, hem d'adquirir una comprensió del paisatge mediàtic global i també del comportament d'usuari-espectador-públic relacionat, i veure la literatura com un mitjà que opera entre altres.

Les obres literàries també podrien reflectir les formes dels nous mitjans en la seva estructura. La novel·la per correu electrònic, per exemple, és un descendent natural del gènere epistolar tradicional, però amb la perspectiva temporal completament nova del temps real de la comunicació en línia (vegeu, per exemple, Keskinen, 2004). A més, s'ha de fer treball de recerca nou per a entendre com la introducció de telèfons mòbils i altres aparells similars afecta les trames, els quals fan que cada cop sigui més difícil basar el suspens en l'assumpció de la manca de coneixement (o dificultat a l'hora d'accedir a informació) en situacions crítiques. Podem estar cansats de la retòrica política de la societat de la informació, però no es pot negar que vivim en una societat així, i això té conseqüències en la manera com experimentem el món de cada dia, que s'ha de reflectir d'alguna manera en la literatura contemporània. És una tasca important per a la recerca bàsica en els estudis de literatura reconèixer com les nocions de la vida diària, que van canviant gràcies al creixent paper de les tecnologies de la informació i comunicació, són reflectides en la literatura i quines conseqüències té això per a les estructures narratològiques, semiòtiques, cognitives, etc. en la literatura. Aquest tipus d'investigació també ens podria ajudar a comprendre el funcionament de les societats i les cultures actuals, rellevants més enllà del camp del discurs literari. La qüestió de rellevància més àmplia, una de les qüestions legitimadores centrals dels estudis de literatura des del primer moment, encara és operativa

2. Per a una reflexió minuciosa sobre les tendències de desenvolupament en el comerç del llibre finlandès, vegeu Saarinen, Joensuu i Koskimaa (ed.) (2001).

3. En anglès, la paraula *electracy* (la capacitat de maneig dels nous mitjans digitals) recorda formalment la paraula *literacy*, 'alfabetització', que és la capacitat de llegir i escriure. [N. de l'e.]

avui dia: els estudis de literatura podrien tenir tanta rellevància en la cultura mediàtica digital actual com abans. No obstant això, una condició per a poder tractar aquestes qüestions és la competència a l'hora d'aplicar l'anàlisi sensible al context cultural de la literatura contemporània, incloent-hi gèneres com la ciència-ficció, les històries de detectius i altres formes d'escriptura popular. Així, doncs, un cert grau d'estudis culturals és essencial a l'hora d'establir la rellevància dels estudis de literatura en el món contemporani (com ha defensat, entre altres, Anthony Easthope, 1991). És important mantenir l'especificitat dels estudis de literatura, però també estendre el nostre enfocament amb una sensibilitat d'estudis culturals i entaular un diàleg obert amb els estudis dels mitjans i de comunicació.

Finalment, hem de reconèixer que de l'entorn digital ha aparegut un nou tipus de literatura. Ens podríem referir a aquests nou tipus d'obres com a «cibertextos» o «tecnotextos» (vegeu Aarseth, 1997 i Hayles, 2002, respectivament). Sigui quin sigui el terme que triem, és important que tinguem present la pluralitat que oblidem fàcilment darrere el terme paraigua unificador: hi ha una gran varietat de possibles enfocaments de la nova textualitat, i és fàcil predir que només hem vist les primeres llambregades del que vindrà més endavant.

Possibilitats pedagògiques

Fins ara, més que res, hem tractat de qüestions que són fonamentalment reptes per als estudis de literatura i, consegüentment, qüestions problemàtiques en l'ensenyament. Per a acarar aquest tipus de repte, les innovacions pedagògiques no són suficients. L'avenç en recerca en aquest camp també ha de proporcionar les eines necessàries per als propòsits pedagògics. No obstant això, la nova tecnologia digital ofereix certes possibilitats que es poden utilitzar tant per a la literatura tradicional com per a la literatura digital.

Com a primer exemple d'aquestes possibilitats, m'agradaria esmentar els debats en línia basats en el rol com a mètode per a ensenyar història literària. Aquest tipus d'enfocament, anomenat *el joc d'Ivanhoe* (*The Ivanhoe Game*), és descrit amb detall per Jerome McGann (2001). Mentre que el joc d'Ivanhoe serveix per a propòsits tant de recerca com pedagògics, s'ha utilitzat una versió més simple i clarament orientada a la pedagogia d'un debat en línia basat en el rol en un curs d'història de la literatura europea a la Universitat de Jyväskylä des de fa uns semestres amb resultats encoratjadors. En aquesta versió, a cada estudiant

se li assigna un cert personatge del període històric estudiat (per exemple, un autor) i després el mateix estudiant busca informació sobre el personatge i el període històric en general. Amb aquesta informació, els estudiants haurien de ser capaços de conduir discussions en línia fent-se passar pels personatges que els han estat assignats. Per als estudiants actuals, que normalment són molt versats en xats en línia i sovint també tenen experiència en el tipus de joc d'identitats afavorit per canals de xat anònims, aquest enfocament no hauria de ser gaire estrany.

Una altra possibilitat amb un gran potencial pedagògic, però fins ara infrautilitzat, és l'aplicació de diversos mètodes de visualització d'estructures literàries a la pantalla de l'ordinador. Algunes edicions acadèmiques hipertextuals de clàssics de la literatura poden mostrar connexions entre parts del treball, i l'enllaçament hipertextual és clarament útil a l'hora de fer visibles diverses al·lusions intertextuals; però també hauríem de tenir en compte aplicacions com The Text-Arc^[www1] com a maneres innovadores de concretar les estructures semàntica, sintàctica, fonètica i altres de l'obra. La combinació de presentació auditiva i visual en un entorn interactiu es podria revelar com una manera eficaç de demostrar matisos prosòdics.

També hauríem de tenir present que hi ha un nou camp de discussió literària en el món en línia. Hi ha unes quantes àrees de discussió dedicades a qüestions literàries, sovint centrades en autors o textos particulars. Hi ha revistes literàries en format web que publiquen articles i crítica literària —a tall d'exemple, podríem esmentar un magazín electrònic finlandès, *Kiiltomato*, la missió del qual és publicar crítiques de llibres que no reben gaire atenció per part dels mitjans dominants.⁴ Finalment, i no per això menys important, hem de tenir present la florida de *web logs* o blocs literaris. Els blocs ofereixen una oportunitat per al diàleg literari en el peculiar escenari temporal de l'escriptura de blocs, en què la publicació és instantània (després de prémer *Publica*, el text es publica immediatament i es posa a disposició dels lectors en línia) i és possible una comunicació i un debat gairebé a temps real. Com que els articles es mantenen en un arxiu, pot continuar una certa discussió durant un període llarg de temps i atraure comentaris al cap d'un bon temps després de l'aparició inicial. Així, doncs, el bloc literari és un cas de comunicació asíncrona que de tant en tant s'acosta a la comunicació a temps real. En els blocs literaris el discurs sovint és assagístic o «poètic», en contrast clar amb el discurs web orientat a la informació. Tant els blocs literaris com els fòrums de discussió tenen un enorme potencial per a la pedagogia de la literatura, ja que permeten

4. Podríem esmentar aquí el cas de Sven Birkerts, un notable crític i editor literari, autor de l'influent llibre *The Gutenberg Elegies* (1994), el qual lamentava l'eradicació dels valors literaris tradicionals causats per la superficialitat de la comunicació en els mitjans en xarxa. Al cap de pocs anys, l'autor es va vendre l'ànima, per dir-ho d'alguna manera, ja que va començar a treballar per al complement en línia d'una revista literària, *AGNI Online*, i va publicar un editorial, que convidava a la reflexió, sobre com el seu punt de vista havia canviat des de la publicació de *The Gutenberg Elegies* (Birkerts, 2003).

[www1] The Text-Arc (www.textarc.org).

als estudiants establir comunicació amb els autors dels textos que estudien i amb especialistes o entusiastes de certs temes literaris, i també rebre una mena d'avaluació informal d'experts de les seves idees vacil·lants sobre qüestions específiques.

Què és la literatura digital?

Arribats a aquest punt, és un bon moment per a definir què entenem per *literatura digital*. Podem distingir almenys tres significats ben diferents per a aquest terme:

1. *Publicació digital*. És una perspectiva que se centra en la producció i el màrqueting de la literatura, i de llibres en general, amb l'ajuda de la tecnologia digital. Inclou fenòmens com els llibres electrònics, la impressió per comanda, els audiollibres disponibles com a arxius MP3, etc. Quant a contingut, és literatura en el sentit tradicional, ja que la tecnologia digital en aquest cas serveix per a propòsits de presentació i distribució. Tot i que els desenvolupaments en aquest camp han estat molt més lents del que s'esperava, encara hi ha un potencial per a canvis importants, ja que la gent llegeix cada cop més de les pantalles d'un ordinador i les expectatives d'accessibilitat a la xarxa creixen constantment. Possiblement els textos literaris seran els que oposaran més resistència a aquest desenvolupament, però la situació és completament diferent quan parlem de llibres de text i altres treballs de no-ficció (sobre aquestes qüestions, vegeu Koskimaa, 2003).
2. *Edicions literàries acadèmiques amb hipertext* amb finalitats educatives i de recerca. Aquesta categoria inclou obres literàries anotades amb hipertext i versions multimèdia de clàssics de la literatura. A causa dels drets d'autor, aquestes obres són majoritàriament antigues. Els primers informes sobre al potencial pedagògic de les edicions literàries d'hipertext eren força entusiastes (vegeu, per exemple, Landow, 1993). Jerome McGann, d'altra banda, ha propugnat amb força les noves possibilitats que han obert la hipertextualitat i altres tecnologies digitals per a la recerca (McGann, 2001).
3. *Esriptura per als mitjans digitals*. Els textos digitals sempre són text «programat», text basat en codi informàtic. Això obre un camp il·limitat de joc i experimentació literaris, ja que els textos es poden programar per a comportar-se d'una manera més o menys dinàmica. Aquesta perspectiva l'anomenem *cibertextualitat*, i les obres, *cibertextos*, seguint Espen Aarseth (1997). La *cibertextualitat* és un terme paraigua per a diferents tipus de textos digitals, com ara hipertextos, textos cinètics, textos generats, textos que utilitzen tecnologies agents, etc.⁵

Totes tres categories plantegen qüestions importants per a la recerca en estudis de literatura i tenen implicacions per a la pedagogia de la literatura. No obstant això, la nostra atenció se centrarà més que res en la tercera categoria, la cibertextualitat.

Cibertextos

Els cibertextos, és a dir, obres literàries que utilitzen els mitjans digitals en xarxa, amplien l'abast del discurs literari als camps dels «artefactes i els sistemes de significació i comunicació que delimiten més clarament el nostre estil de vida contemporani dels altres» (Gere, 2002: 12). D'aquesta manera, tracten del que actualment coneixem com a *cultura digital*. Com ha dit Adalaide Morris en el seu recent i important assaig «New Media Poetics: As We May Think/How to Write», «el que fem i veiem no es correspon amb les convencions inscriptives o figuratives amb les quals pensem» (2006: 3). És a dir, tractem amb la nova tecnologia digital en la nostra vida diària, especialment en la utilització de la comunicació i dels mitjans, i això és el que «fem i veiem». En un pla pràctic, per tant, la tecnologia dels nous mitjans és amb nosaltres en un sentit molt fonamental. No obstant això, al mateix temps, les nostres categories conceptuals i maneres teòriques d'intentar captar el món, «les convencions amb què pensem», són de l'era precedent a l'era digital. La millor manera de mirar de fer-les correspondre amb «el que fem» en els estudis i la pedagogia de la literatura és posar la nostra atenció en els cibertextos, que reflecteixen, en la seva forma digital, l'experiència diària del món digitalitzat i mediatitzat. Cal que posem l'atenció en treballs que no operen amb les premisses de la teoria literària del segle xx (o anteriors) abans de voler remodelar les nostres convencions de pensament per a fer-les encaixar amb la nostra experiència actual.

Per dir-ho d'alguna manera, els cibertextos es poden situar dins del triangle que mostra la figura 1.

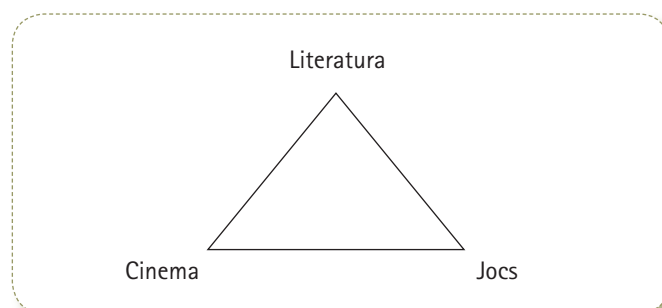

Figura 1. Situació dels cibertextos

5. Hauríem d'observar que Aarseth advoca totalment per la cibertextualitat com a perspectiva en tots els textos, tant impresos com digitals. D'una manera similar, Hayles, en el seu tractat sobre tecnotexts, parla tant de textos impresos, que comenten la «condició posthumana» o hi reflexionen, com de textos digitals, que plasmen aquesta condició.

Fan servir tècniques com ara la hipertextualitat, la interactivitat i la programabilitat, i hi ha una àrea grisa on els cibertextos literaris clarament donen lloc a treballs que es poden classificar com a jocs o cinema (interactiu). No obstant això, nosaltres pensem que tenim molt a guanyar si deixem aquest món literari obert a aquests nous desenvolupaments, i així admetem el fet que la literatura és un concepte històricament canviant, més que no pas si ens agafem a les formes i gèneres literaris tradicionals. Això significa que, avui dia, l'escriptura s'hauria d'entendre en un sentit més ampli que abans; espacialment la programació, l'escriptura del codi informàtic hauria de ser inclosa en aquesta noció ampliada de l'escriptura. Per als lectors, d'altra banda, hi ha la necessitat del que Aarseth anomena *activitat ergòdica*, el tipus d'acció «no-trivial» que cal per a travessar el text (1997: 1-2). Aquesta activitat ergòdica podria consistir a escollir entre els enllaços d'hipertext disponibles, establir els paràmetres d'un generador de textos, assumir un rol de personatge actiu dins del món de fictici representat, etc.

El codi informàtic sempre està implicat en algun pas del treball cibertextual. Llavors, una qüestió interessant és: el codi és part de la feina? Això es pot reformular així: on és la frontera entre el text i el codi? Quan mirem les obres literàries cibertextuals, fins a quin nivell de «profunditat» hem de mirar? Tot i que la majoria de cibertextos no requereixen destreses informàtiques avançades per part del lector, la situació és una mica diferent des de la perspectiva d'un investigador o un professor. Per a entendre la naturalesa específica de la cibertextualitat, cal conèixer els conceptes bàsics de la programació. Això no vol dir necessàriament dominar llenguatges de programació específics, sinó més aviat comprendre de manera general com es creen els programes informàtics i què són capaços de fer. Michael Mateas (2005), per exemple, ha parlat de la necessitat d'ensenyar «escriptura i pensament de procediment» com a part de l'educació en els nous mitjans. També hi ha una categoria especial d'obres que requereixen una comprensió més profunda de l'entorn del programari. Aquestes obres inclouen, per exemple, poemes que són escrits de manera que funcionen com a codi executable en un cert llenguatge informàtic; aquests treballs es poden veure com una branca literària del *software art* o el *code art*.⁶

El cas de Finlàndia

Mirant de prop com està organitzat l'ensenyament de literatura a les universitats finlandeses, podem veure dues grans tendències.

Primera, hi ha una demanda creixent per a la confecció d'un «esbós» dels estudis, per a definir «àrees de perícia» específiques en recerca i en ensenyament, i després concentrar-se en aquestes àrees. Una altra és la tendència cap a la fusió de departaments, fet que provoca que ja gairebé no quedin departaments de literatura. I, així, la literatura s'ensenyava com una disciplina dins de departaments que engloben unes quantes disciplines, com els Estudis d'Art i Cultura, Cultura dels Mitjans, Estudis de Cultura o Llengua (lingüística) i Literatura Fineses. El context departamental, amb la seva elecció específica de disciplines «veïnes» influeix naturalment el focus de contingut de cada disciplina.

A la Universitat de Jyväskylä la literatura forma part del Departament d'Art i Estudis Culturals.

- Departament d'Art i Estudis Culturals
 - Educació d'Arts, Història de l'Art, Estudis de Cultura Contemporània, Cultura Digital, Literatura, Museologia
- Història de la literatura com a part d'una història més general de l'art i la cultura
- Literatura contemporània i la seva acollida
- Literatura digital
- (Espectiva creativa)
 - S'ha minimitzat la divisió entre la literatura fina i la literatura en general

Acostament a la literatura digital

- Universitat Virtual Finlandesa de Literatura
 - Xarxa d'estudis de literatura en línia
- Projectes de recerca en literatura digital
 - Literatura web fina
 - Interfícies a màquines textuales
- Cursos de Literatura digital
- Biblioteca electrònica finlandesa
- Xarxa de literatura electrònica dels països nòrdics, ELINOR (Electronic Literature in the Nordic Countries Network).^[www2]

Afrontar la pantalla

Avui dia ens adonem, d'una nova manera, del fet etern que la literatura no es limita ni de bon tros als llibres. Més aviat, la literatura sempre ha existit als escenaris, als diaris, a les presentacions orals i ara, cada cop més, en contextos de mitjans electrònics. Això significa un repte doble per a l'ensenyament de literatura: la naturalesa específica del discurs literari hauria

6. John Cayley (2002) ha analitzat minuciosament la relació entre text i codi en el seu assaig «The Code is not the Text (unless it is the Text)». L'assaig també inclou, com a exemple, el seu propi poema codi.

[www2] ELINOR (<http://elinor.nu/>).

de quedar clara, i al mateix temps s'han d'admetre el paisatge mediàtic global i l'expansió de formes mediàtiques, velles i noves, amb un discurs literari vist com una part inseparable d'aquest camp més ampli.

No ens hauríem de desesperar per la inevitabilitat de la remodelació actual del discurs literari. Al capdavant, només és un signe que la literatura encara és viva i que busca activament nous modes d'expressió. Des d'una perspectiva educativa, especialment, això s'hauria de veure com un desenvolupament positiu, que ajuda a mantenir i fins i tot incrementar la rellevància de la literatura en el món digital contemporani, i també com una oportunitat per a millorar els mètodes de recerca literària i la pedagogia.

Així, doncs, el repte és encarar-se amb la pantalla i veure les noves formes de discurs literari que surten del mitjà digital. Com a estudiosos de la literatura, hem d'estar com més ben equipats millor per a reconèixer les qualitats literàries en treballs programats que podrien, a primera vista, semblar molt lluny de tot el que hem après a abraçar com a literatura. Després de tot això, podríem començar a entendre com aquestes noves formacions estan connectades als llargs segles de tradició literària. I, per descomptat, hauríem de recordar que l'oportunitat de ser testimonis d'un canvi cultural crucial com aquest i de participar-hi no es té cada segle.

Referències bibliogràfiques:

- AARSETH, E. (1997). *Cybertext. Perspectives on Ergodic Literature*. Baltimore: The Johns Hopkins University Press.
- BARTHES, R. (1981). *Camera Lucida*. Nova York: Hill and Wang.
- BIRKERTS, S. (1994). *The Gutenberg Elegies. The Fate of Reading in an Electronic Age*. Nova York: Fawcett Columbine.
- BIRKERTS, S. (2003). «Stage 2». *AGNI Online*. Núm. 57 [article en línia]. [Data de consulta: 28 de novembre de 2006]. <<http://www.bu.edu/agni/essays-reviews/online/2003/birkerts-stage2.html>>
- CASTELLS, M. (1999). *The Internet Galaxy. Reflections on the Internet, Business, and Society*. Oxford: Oxford University Press.
- CAYLEY, J. (2002). «The Code is not the Text (unless it is the Text)». *Electronic Book Review*. [Data de consulta: 28 de novembre de 2006]. <<http://www.electronicbookreview.com/thread/electropoetics/literal>>
- CHAMBERLAIN, W. (1984). *The Policeman's Beard Is Half Constructed: Computer Prose and Poetry by Racter*. Nova York: Warner.
- EASTHOPE, A. (1991). *Literary into Cultural Studies*. Londres: Routledge.
- GARDNER, C. (2003). «Meta-Interpretation and Hypertext Fiction: A Critical Response». *Computers and the Humanities*. Núm. 37, pàg. 33-56.
- GERE, C. (2002). *Digital Culture*. Londres: Reaktion Books.
- HAYLES, N. K. (1999). *How We Became Posthuman: Virtual Bodies in Cybernetics, Literature, and Informatics*. Chicago i Londres: The University of Chicago Press.
- HAYLES, N. K. (2002). *Writing Machines*. Cambridge, MA i Londres: The MIT Press.
- KESKINEN, M. (2004). «E-pistolarity and E-loquence: Sylvia Brownrigg's *The Metaphysical Touch* as a novel of letters and voices in the age of E-mail communication». *Critique: Studies in Contemporary Fiction*. Núm. 45(5), pàg. 383-404.
- KOSKIMAA, R. (2000). *Digital Literature. From Text to Hypertext and Beyond*. Tesi doctoral [text electrònic en línia]. University of Jyväskylä. [Data de consulta: 28 de novembre de 2006]. <<http://www.cc.jyu.fi/~koskimaa/thesis>>
- KOSKIMAA, R. (2003). «Is There a Place for Digital Literature in the Information Society?». *Dichtung Digital*. Núm. 4 (5). [Data de consulta: 28 de novembre de 2006]. <<http://www.brown.edu/Research/dichtung-digital/2003/4-koskimaa.htm>>
- LANDOW, G. P. (1993). *Hypertext. The Convergence of Contemporary Critical Theory and Technology*. Baltimore i Londres: The Johns Hopkins University Press. La 3a. edició actualitzada (2005) d'aquest llibre ja és disponible com a Hipertext 3.0.
- MATEAS, M. (2005). «Procedural Literacy: Educating the New Media Practitioner». *On The Horizon. Special Issue. Future of Games, Simulations and Interactive Media in Learning Contexts*. Núm. 13(1).
- MATTELART, A. (2003). *The Information Society. An Introduction*. Londres: Sage Publications.
- MCGANN, J. (2001). *Radiant Textuality. Literature after the World Wide Web*. Nova York: Palgrave.
- MCLUHAN, M. (1962). *The Gutenberg Galaxy. The Making of Typographic Man*. Toronto, Buffalo i Londres: University of Toronto Press.
- MORRIS, A. (2006). «New Media Poetics: As We May Think/How to Write». A: A. Morris i T. Swiss (ed.). *New Media Poetics. Contexts, Technotexts, and Theories*. Cambridge, MA i Londres: The MIT Press.
- SAARINEN, L.; JOENSUU, J.; KOSKIMAA, R. (ed.) (2001). *Kirja 2010. Kirja-alan kehitystrendit*. [Book 2010. Development Trends in Book Trade.] Publications of the Research Unit for Contemporary Culture 70. Jyväskylä: University of Jyväskylä. Versió breument resumida en anglès disponible. [Data de consulta: 28 de novembre de 2006]. <<http://www.jyu.fi/nykykulttuuri/Kirja2010/index.htm>>
- ULMER, G. (2002). *Internet Invention: From Literacy to Electracry*. Londres i Nova York: Longman.

Citació recomanada:

KOSKIMAA, Raine (2007). «El repte del cibertext: ensenyar literatura en el món digital» [article en línia]. *UOC Papers*. Núm. 4. UOC. [Data de consulta: dd/mm/aa].

<<http://www.uoc.edu/uocpapers/4/dt/cat/koskimaa.pdf>>

ISSN 1885-1541

Aquesta obra està subjecta a la llicència Reconeixement-NoComercial-SenseObraDerivada 2.5 de Creative Commons. Podeu copiar-la, distribuir-la i comunicar-la públicament sempre que n'especifiqueu l'autor i la revista que la publica (*UOC Papers*); no en feu un ús comercial; i no en feu obra derivada. La llicència completa es pot consultar a <http://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/2.5/es/deed.ca>

Raine Koskimaa

Professor de la Universitat de Jyväskylä

Investigador del grup de recerca Hermeneia (UOC)

koskimaa@campus.jyu.fi

Llicenciat en Filosofia i Lletres, especialitat de Literatura Comparada, per la Universitat de Jyväskylä (1996) i doctor en Filosofia (2000) per la mateixa universitat. Actualment és professor de Cultura digital al Departament d'Art i Cultura de la Universitat de Jyväskylä. Anualment edita, amb Markku Eskelinen, el *Cybertext Yearbook*. A més, dirigeix un projecte d'investigació sobre els canvis en la producció literària i editorial en la literatura finlandesa. És membre d'Hermeneia des del novembre del 2002.